

Djelatnost ZAVNOBiH-a u oblasti pravosuđa

Bogomir Brajković

Kao vijećnik ZAVNOBiH-a prisustvovao sam Drugom zasjedanju u Sanskom Mostu (30. juni, 1. i 2. juli 1944. godine). Ovo zasjedanje je posebno značajno po tome što je ZAVNOBiH — koji je do tada bio političko predstavništvo naroda Bosne i Hercegovine i imao zadatak da učvršćuje bratstvo njenih naroda, da razvija oružanu borbu protiv okupatora i da, oslanjajući se na narodnooslobodilačke odbore, jača i proširuje novu narodnu vlast — sada postao najviše zakonodavno i izvršno predstavničko tijelo federalne Bosne i Hercegovine.

Od odluka koje su donesene na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a dvije su osnovne za izgradnju bosansko-hercegovačke državnosti. To je »Odluka o konstituisanju ZAVNOBiH-a u najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo federalne Bosne i Hercegovine«, i »Odluka o ustrojstvu i radu narodnooslobodilačkih odbora i narodnooslobodilačkih skupština u federalnoj Bosni i Hercegovini«.

Prvom odlukom je dat poseban položaj Predsjedništvu ZAVNOBiH-a, jer je na između plenarnih zasjedanja Vijeća na nj prenesena sva zakonodavna i izvršna vlast. Pošto je sljedeće, Treće zasjedanje, održano u već oslobođenom Sarajevu, to je sve do kraja rata, odnosno do pretvaranja ZAVNOBiH-a u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine i do formiranja Narodne vlade Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo vršilo zakonodavnu i izvršnu vlast.

U drugoj odluci, kojom se utvrđuje da temelj narodne vlasti u Bosni i Hercegovini predstavljaju narodnooslobodilački odbori, u članu 15. se kaže: »Do konačnog uređenja sudstva u Bosni i Hercegovini sudovanje vrše sudovi u okviru narodnooslobodilačkih odbora«.

Tako je vrhovno zakonodavno tijelo u Bosni i Hercegovini pravno sankcionisalo način dotadašnjeg vršenja sudske vlasti na oslobođenoj teritoriji od strane narodnooslobodilačkih odbora kao predstavnika jedinstvene narodne vlasti.

U to vrijeme je, istina, već postojala okružnica Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, od 5. maja 1944. godine, prema kojoj se narodni sudovi odvajaju od narodnooslobodilačkih odbora, kao i uputstvo koje je

Povjereništvo za sudstvo NKOJ-a 19. maja 1944. godine uputilo ZAVNOBiH-u, u kojemu se predlaže »da Zemaljsko vijeće pristupi osnivanju narodnih sudova koji će za vrijeme trajanja rata vršiti sudsku vlast kao samostalni organi sudske vlasti gdje god za to već postoje uslovi«.

Nisam mogao utvrditi da li je Predsjedništvo ZAVNOBiH-a imalo te dokumente Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije u vrijeme priprema odluka koje je trebalo da budu predložene na usvajanje na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a. U referatu Hasana Brkića, tadašnjeg sekretara Predsjedništva ZAVNOBiH-a, podnesenom na Drugom zasjedanju »Izgradnja bosansko-hercegovačke državnosti u okviru Demokratske Federativne Jugoslavije« govori se o namjeri Predsjedništva da pristupi stvaranju potrebnih odjeljenja za razne grane državne uprave. Spominje se i Odjeljenje za sudstvo. Dalje se kaže da će posredstvom ovih odjeljenja (a ona su poimenice spomenuta u referatu) Predsjedništvo moći da organizuje rad narodnooslobodilačkih odnosa u svim granama državne uprave: privrednoj, prosvjetnoj, zdravstvenoj, sudskoj i sl. Ovaj dio referata ukazuje na to da još tada nije postojao stav o potrebi i neposrednoj mogućnosti potpunog odvajanja sudske od izvršne vlasti. (Dr Hamdija Čemerlić u svom radu »Razvoj organa pravosuđa u Bosni i Hercegovini u toku NOB« — Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu 1955. godine — kaže: »Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a nije donesena posebna odluka o ustrojstvu i radu narodnih sudova i sudovi su i dalje ostali u sastavu narodnooslobodilačkih odbora. Međutim, još prije Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a, NKOJ — Povjereništvo za sudstvo — dalo je upute zemaljskim vijećima da sudove organizaciono odvoje od narodnooslobodilačkih odbora, ali uslijed ratnih prilika, ovaj akt je došao Predsjedništvu ZAVNOBiH-a sa zakašnjenjem i nije mogao biti uzet u obzir prilikom donošenja odluka o organizaciji narodne vlasti«.)

Neposredno poslije Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a na sjednici od 6. jula 1944. godine Predsjedništvo je formiralo svoja prva odjeljenja među kojima i Odjeljenje za pravosuđe. Kao jednom od članova Predsjedništva, povjerena mi je dužnost načelnika toga odjeljenja. Odjeljenja su zadržala ovaj naziv sve do 4. aprila 1945. godine, kada je Predsjedništvo na svojoj sjednici odlučilo da dotadašnja odjeljenja ubuduće nose naziv povjereništva. Na dužnosti načelnika, odnosno povjerenika ostao sam do formiranja prve Narodne vlade Bosne i Hercegovine tj. do 28. aprila 1945. godine.

Predsjedništvo ZAVNOBiH-a sa svim svojim odjeljenjima smjestilo se 7. jula 1944. godine u malom mjestu Sanici. Odjeljenje za pravosuđe je dobilo jednu sobu u kući koja je bila na brijegu, petnaestak minuta hoda udaljena od centra mjesta gdje se nalazilo Predsjedništvo. Tu smo ostali oko dva mjeseca, kada se i naše Odjeljenje uspjelo smjestiti u neposrednoj blizini kuće u kojoj se nalazilo Predsjedništvo.

U Sanici je Predsjedništvo ZAVNOBiH-a sa svojim odjeljenjima djelovalo do 30. septembra 1944. godine, kada su svi zajedno preselili u Jajce. U Jajcu se Odjeljenje za pravosuđe nalazilo u dvosobnom stanu u zgradi nasuprot Tvornici »Elektrobosna«, gdje je ostalo do konačnog odlaska u Sarajevo 15. aprila 1945. godine.

U Odjeljenju za pravosuđe radilo je nekoliko drugova koji su svojim stručnim znanjem doprinijeli da se posao mogao uspješno obavljati. Odmah po formiranju Odjeljenja na rad je dodijeljen Ešref Badnjević, bivši sudija, koji je bio vijećnik ZAVNOBiH-a i član Zakonodavnog odbora pri Predsjed-

ništvu ZAVNOBiH-a. Ostao je na radu u Odjeljenju do kraja 1944. godine. Polovicom oktobra 1944. godine, kad smo se već nalazili u Jajcu, u Odjeljenje su došli Dr Franjo Nikić, advokat iz Banja Luke, te sudije Fabijan Marić i Tihomir Petrović, također iz Banja Luke. Dr Franjo Nikić je ostao u Odjeljenju sve do odlaska u Sarajevo, a Fabijan Marić i Tihomir Petrović do početka januara 1945. godine, kada su bili upućeni na rad koji je predstojao oko formiranja banjalučkog okružnog narodnog suda. Početkom decembra 1944. godine, u Odjeljenje je došao Matko Marić, a nešto kasnije i dr Behaudin Salihagić, sudije iz Sarajeva.

Upute za organizaciju i rad narodnih sudova

Za čitavo vrijeme boravka u Sanici, a to je bilo nešto manje od tri mjeseca, glavni posao u Odjeljenju je bio izrada projekta uputa za organizaciju i rad narodnih sudova. Može se danas činiti da je za taj posao utrošeno u previše vremena, ali treba znati da nismo imali nekog naročitog iskustva u ovakvoj vrsti rada. Nastojali smo pronaći ono što je najnužnije za efikasno djelovanje budućih narodnih sudova u posebnim ratnim uslovima koristeći se pri tome — koliko se to moglo — iskustvom iz dotadašnjeg djelovanja narodnooslobodilačkih odbora i vojnih jedinica u oblasti sudstva. Pri tome treba istaći da nismo imali ni potrebne literature, a u prvo vrijeme ni stručne pomoći iskusnijih pravnika.

U radu nam je kao solidna podloga služio dopis upućen ZAVNOBiH-u od Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije — Povjereništvo za sudstvo, od 19. V 1944. godine pod naslovom: »Prijedlog za formiranje narodnih sudova«. Osnovne misli u tom predlogu su bile sljedeće:

— Narodni sudovi još u toku trajanja rata treba da vrše sudsku vlast kao samostalni organi sudske vlasti.

— Takvi sudovi će suditi u svim građanskim sporovima, u vanparničnim stvarima koje ne trpe odlaganja i u krivičnim predmetima koji ne potpadaju pod kompetenciju vojnih ratnih sudova.

— Svi sudovi treba da budu izborni. Općinski sud da bira narod direktno, a sreski i okružni odgovarajuće skupštine narodnih predstavnika (plenum narodnooslobodilačkog odbora).

— Sudovi za svoje odluke ne odgovaraju narodnooslobodilačkim odborima, pa ni skupštini. Protiv odluke suda treba dopustiti pravni lijek.

— Suđenje treba da bude porotno, osim možda u sitnijim predmetima.

— Za kazneno sudovanje treba postaviti javne tužioce u sudovima, a okrivljenom dopustiti ili postaviti branioca.

— Kako se sudovi, uglavnom, neće sastojati od stručnih lica, svaki sud treba da ima sekretara pravnika (sudiju, advokata i sl.) koji će proučiti predmet, tehnički pripremiti raspravu i izrađivati nacрте sudskih odluka.

— Formirati narodne sudove za općinu, srez i okrug. Sudove više od okružnih ne treba za sada formirati, a predlaže se da Zemaljsko vijeće postavi Privremeni sudski savjet (pri Vijeću) od stručnih lica (barem većina).

Prema sačuvanim dokumentima, zapisima iz mog dnevnika i sjećanju, posao na izradi i donošenju Uputa za organizaciju i rad narodnih sudova odvijao se na sljedeći način:

Odmah pri formiranju Odjeljenja za pravosuđe na sjednici Predsjedništva od 6. jula 1944. godine zaključeno je da Odjeljenje pristupi izradi »projekta pravilnika o ustrojstvu sudova«.

Drugi dan po smještaju u Sanici, 9. jula 1944, u svoj Dnevnik sam zapisao: »Danas počinjem raditi, potrebno je da napravimo nacrt za organizaciju našeg sudstva«. A već 15. VII 1944. bilježim »sa drugom Badnjevićem sam završio prvi projekat o organizaciji i radu sudstva u Bosni i Hercegovini«.

Na dalji naš rad na ovom poslu znatnog utjecaja imalo je i učestvovanje na Kongresu pravnika Hrvatske. Na sjednici Predsjedništva ZAVNOBiH-a od 28. VII 1944. godine odlučeno je »da se na Kongres pravnika Hrvatske upute drugovi: Hasan Brkić, Asim Alihodžić, Božo Cikota, Bogomir Brajković i dr Jakov Grgurić, ukoliko bi mu zdravlje dozvolilo« (Zapisnik sa sjednice Predsjedništva od 28. VII 1944. godine). Međutim, na sjednici od 6. VIII 1944. ta je odluka promijenjena utoliko što je određeno da na kongres idu Bogomir Brajković, Ešref Badnjević i Božo Cikota. Na kraju smo na Kongres otišli samo Badnjević i ja.

Na ovom putu smo proveli ukupno 15 dana od 6. VIII do 21. VIII 1944. godine. Kongres je počeo u Glini 12. VIII 1944. Na svečanom dijelu Kongresa govorio sam i ja i pozdravio Kongres u ime Predsjedništva ZAVNOBiH-a i pravnika Bosne i Hercegovine koji aktivno djeluju u narodnooslobodilačkom pokretu. Radni dio Kongresa se održavao 13. i 14. avgusta 1944. u jednom šumarku nedaleko od Gline. Tu smo imali prilike da saslušamo i referat o narodnom sudstvu, kao i diskusiju o tome referatu.

Poslije Kongresa zadržali smo se nekoliko dana u Topuskom i tu se upoznali sa radom Odjeljenja ZAVNOH-a. Naročito smo se zainteresovali za rad Odjela za sudstvo. U Hrvatskoj je, naime, poslije Prvog zasjedanja ZAVNOH-a 13. i 14. VI 1943. godine, osnovan Odjel za sudstvo i upravu koji je još krajem 1943. godine izdao Uputstva o postupku pred narodnim sudovima, kojima su narodni sudovi — iako još uvijek u sastavu narodnooslobodilačkih odbora — dobili svoju posebnu organizaciju i svoj samostalni djelokrug.

Lični dodir i razgovor sa drugovima iz Odjela za sudstvo pri ZAVNOH-u bili su za nas vrlo korisni i prilično toga smo saznali, što nam je dobro došlo u daljem radu.

Po povratku u Sanicu, nastavili smo vrlo intenzivno sa radom na pre-radi i dotjerivanju Projekta uputa za organizaciju i rad narodnih sudova tako da sam bio u mogućnosti da ga već 28. avgusta 1944. godine dostavim Predsjedništvu ZAVNOBiH-a sa molbom da se uputi Zakonodavnom odboru na proučavanje.

Dok se projekat uputa nalazio pred Predsjedništvom odnosno Zakonodavnim odborom, nastojali smo da na terenu počnu pripreme za organizaciju narodnog sudstva. Krajem septembra, dostavili smo oblasnim narodnooslobodilačkim odborima Projekat uputa za organizaciju i rad narodnih sudova, da bi oni (kako se u popratnom dopisu kaže) »i prije donošenja zakonske odluke pristupili proučavanju ovoga projekta i organizaciju sudstva na teritoriji svoje oblasti«. Preporučeno je da pronađu pravnike koji se nalaze **u redovima narodnooslobodilačkog pokreta** i odrede ih za sekretare pojedinih sudova, te im povjere organizaciju suda. Nadalje im je preporučeno da sudovanje koje se do tada vršilo u okviru narodnooslobodilačkih odbora prilagode principima navedenim u projektu uputa, a nove sudove treba već sada organizovati odvojeno od narodnooslobodilačkih odbora (Dopis Odjeljenja za pravosuđe broj 2 i 3/44 od 28. IX 1944. godine).

Predsjedništvo ZAVNOBiH-a je Projekat uputa za organizaciju i rad narodnih sudova razmatralo na svojoj sjednici od 7. oktobra 1944. godine. Poslije moga obrazloženja o projektu se najprije načelno raspravljalo. Tako je, između ostalog, istaknuto da je potrebno naročitu pažnju posvetiti formiranju sreskih narodnih sudova, a općinske stvarati samo ako postoje uslovi za njihov rad. Bilo je govora i o tome da li da se u projekat unese ustanova suda dobrih ljudi, te je preovladalo stanovište da ta institucija kao običajna može da postoji, ali je ne treba posebno unositi u Upute. Takođe je istaknuto da izbor narodnih sudova ne bi trebalo vezati za izbor narodnooslobodilačkih odbora, da se ne bi nepotrebno otezalo sa formiranjem sudova. Nakon obavljene generalne diskusije projekat je primljen u načelu.

Diskusija o pojedinostima je nastavljena na sjednici od 9. oktobra 1944. godine. Tom prilikom je u predlogu izvršen veći broj izmjena od kojih ću navesti samo neke značajnije:

- da predsjednika suda biraju sudije iz svoje sredine;
- da se ne određuje broj lica koja će ući u sastav Privremenog sudskog savjeta;
- da se ne određuje rok do kojeg će trajati izborni period narodnih sudova, jer to u sadašnjim uslovima nije moguće tačno ocijeniti;
- da se za zakletvu pred sudom daju dva teksta: jedan za zakletvu časnom riječju, a drugi za zakletvu sa vjerskim elementima, da bi tako svjedoci i vještaci mogli pred sudom izvršiti zakletvu u onom tekstu koji odgovara njihovom ličnom uvjerenju.

(Iz zapisnika sjednica predsjedništva ZAVNOBiH-a od 7. i 9. X 1944. godine).

Nisam mogao pronaći zapisnik sjednice Predsjedništva ZAVNOBiH-a na kojoj su »Upute za organizaciju i rad narodnih sudova« konačno usvojene. U mom Dnevniku pod datumom 20. X 1944. godine je zapisano: »Predsjedništvo je usvojilo projekat za organizaciju sudstva. Poslao sam Upute našim oblasnim odborima«.

U popratnom dopisu Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za Hercegovinu (Odjeljenje za pravosuđe broj 6/44 od 20. X 1944. godine) kojim se dostavljaju Upute za organizaciju i rad narodnih sudova naznačeno je da ih je Predsjedništvo usvojilo na sjednici od 17. X 1944. godine, te se prema tome sa priličnom sigurnošću može uzeti da je to dan usvajanja ovih uputa. Sačuvani original Uputa potpisali su predsjednik i sekretar ZAVNOBiH-a i ima štambilj Predsjedništva ZAVNOBiH-a, ali datum na originalu nije naznačen.

Upute imaju **uvod** u kome se govori o dosadašnjem vršenju sudske vlasti na oslobođenoj teritoriji Bosne i Hercegovine od strane narodnooslobodilačkih odbora, kao jedinih predstavnika narodne vlasti. Razvijanjem narodnooslobodilačkih odbora, javlja se potreba da se sudska vlast odvoji od uprave vlasti. U uvodu se dalje kaže: »u cilju izgradnje državnosti federalne Bosne i Hercegovine i učvršćenja pravne sigurnosti, formiraju se narodni sudovi kao samostalni organi sudske vlasti. Za svoj rad sudci odgovaraju narodu koji ih postavlja i skida putem izbora bilo direktno ili preko svojih predstavnika. Kao dio narodne vlasti narodni sudovi su dužni da sude zakonito u duhu pravdnosti, interesa naroda i ciljeva narodnooslobodilačke borbe imajući uvijek pred očima kao vrhovni zakon čuvanje, učvršćenje i izgradnju tekovina narodnooslobodilačke borbe«.

Podloga za suđenje sudovima su prema Uputama: 1) odluke, zakoni i zakoni i zakonske odredbe AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a.

2) narodni pravni običaji ukoliko odgovaraju demokratskom pravnom shvatanju naših naroda.

U uputama se izričito ne govori o primjeni zakona koji su bili na snazi na području Bosne i Hercegovine prije neprijateljske okupacije Jugoslavije. Međutim, jasno je da su se narodni sudovi, ne primjenjujući izričito ranije propise, koristili njihovim sadržajem, ukoliko je takav sadržaj odgovarao pravnom shvatanju naroda i postao u neku ruku pravni običaj, a nije bio u suprotnosti sa načelima koja su već došla do izražaja u toku narodno-oslobodilačke borbe.

Pod naslovom »Organizacija sudova« dat je organizacioni dio Uputa. Utvrđeno je da sudsku vlast vrše općinski, sreski i okružni narodni sudovi. Predviđen je način izbora sudaca, i to tako da općinske narodne sudove bira narod direktno na općinskim zborovima birača, a suce za sreske i okružne narodne sudove biraju sreske, odnosno okružne narodnooslobodilačke skupštine, a gdje još nisu izabrane skupštine, izbor sudaca se može vršiti na plenumu odgovarajućeg odbora. Za narodnog suca može biti biran svaki građanin koji ima povjerenje naroda.

Sudsku vlast vrše općinski i sreski narodni sudovi u vijeću od tri člana, a okružni narodni sudovi u vijeću od pet članova. Kao izuzetak je predviđeno da u općinskim sudovima u stvarima manje vrijednosti može suditi i sudac — pojedinac.

Svaki sud treba da ima sekretara pravnika ili pravu vještu osobu koja kod vijećanja ima savjetodavni glas.

U krivičnim stvarima je predviđeno da će u sreskim i okružnim sudovima javne interese zastupati javni tužilac koga postavlja Predsjedništvo ZAVNOBiH-a na predlog Odjeljenja za pravosuđe.

U Uputama se govori i o Privremenom sudskom savjetu pri Predsjedništvu ZAVNOBiH-a koji bi, konačno, rješavao žalbe protiv odluka sreskih i okružnih narodnih sudova, ali samo da potvrđuje ili ukida te odluke bez prava donošenja odluka o samoj stvari. Međutim, ovo tijelo uopće nije bilo osnovano.

U posebnom dijelu Uputa koji nosi naslov »sudski postupak« data su osnovna načela postupka, kao i neophodna i najnužnija konkretna procesualna uputstva imajući u vidu iznimne ratne prilike, u kojima je u to vrijeme narodno sudstvo djelovalo. Razrada toga dijela Uputa je prilagođena načelu koje je u uvodnom dijelu istaknuto, a to je da sudskim postupkom treba omogućiti brzu, istinsku pravdu bez nepotrebnih formalnosti.

Iako »Upute za organizaciju i rad narodnih sudova« nose skroman vid uputstava, one — s obzirom na to da ih je usvojilo Predsjedništvo ZAVNOBiH-a u vršenju svoje zakonodavne vlasti — imaju daleko veći značaj, nego što bi se to po nazivu moglo zaključiti. Njima se rješavalo o pitanjima koja spadaju ne samo u zakonodavnu nego i u ustavnu materiju. Da samo istaknem:

— Uputama se u Federalnoj Bosni i Hercegovini sudovanje odvaja od narodnooslobodilačkih odbora, a narodni sudovi izgrađuju kao posebni organi u okviru jedinstvene narodne vlasti;

— utvrđuju se pravni osnovi na kojima narodni sudovi treba da temelje svoje odluke;

— ustanovljavaju se vrste sudova;

— utvrđuje se princip izbornosti sudova i odgovornosti sudija narodu.

Ovim Uputama su udareni temelji budućeg organizovanja narodnog sudstva u Bosni i Hercegovini i ono se na tim temeljima moglo dalje razvijati u slobodnoj domovini.

Upute za organizaciju i rad narodnih sudova su jedini akt u odnosu na narodne sudove koji je u toku rata Predsjedništvo ZAVNOBiH-a donijelo u vršenju svoje zakonodavne vlasti.

Međutim, u Odjeljenju za pravosuđe je obavljen obiman rad na izradi uputa za rad u krivičnim stvarima i uputa za vođenje krivičnog postupka pred narodnim sudovima koje su u konačnom dijelu izrade dobile oblik Nacrta privremenog krivičnog zakonika za Bosnu i Hercegovinu i Nacrta privremenog zakona o sudskom krivičnom postupku za Federalnu Bosnu i Hercegovinu.

Iz djelomično sačuvanog arhiva Odjeljenja za pravosuđe može se vidjeti kako se ovaj rad odvijao.

Prvi nacrt uputa za rad sudova u krivičnim stvarima dostavljen je Predsjedništvu ZAVNOBiH-a još 28. VIII 1944. godine zajedno sa nacrtom uputa za organizaciju i rad narodnih sudova.

U dopisu upućenom Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za istočnu Bosnu od 28. IX 1944. godine kojim se dostavlja Projekat uputa za organizaciju i rad narodnih sudova kaže se: »Upute za rad sudova u krivičnim stvarima dostaviće vam se kasnije«.

Međutim, iz akta Odjeljenja za pravosuđe broj 11/44. od 24. XI 1944. vidi se da se u radu dalje napredovalo, jer se sada dostavljaju Predsjedništvu Upute za rad sudova u krivičnim stvarima i Upute za vođenje krivičnog postupka pred narodnim sudovima s molbom da se odobre, pošto su »narodni sudovi već otpočeli s radom, pa je radi pravilnog postupka u krivičnim stvarima potrebno da se predložene upute čim prije dostave sudovima«. — Nacrt tih uputa je 29. XI 1944. dostavljen i Zakonodavnom odboru ZAVNOBiH-a da bi on svoje mišljenje dao Predsjedništvu.

Zakonodavni odbor je stavio svoje primjedbe (— zapisnike Zakonodavnog odbora nisam uspio pronaći —), pa je Odjeljenje za pravosuđe preradilo upute u smislu tih primjedaba i tako prerađene ponovo dostavilo Zakonodavnom odboru. (Dopis Odjeljenja za pravosuđe broj 32/44. od 21. XII 1944. godine). U uvodu Nacrta uputa za rad sudova u krivičnim stvarima kaže se da one važe dok ih ne zamijeni Krivični zakonik i da u njima narodni suci treba da nađu odgovor na sva ona važna pitanja koja se postavljaju u svakidašnjoj praksi pri suđenju u krivičnim stvarima. Za upute za vođenje krivičnog postupka rečeno je da su one nadopuna Uputa za rad i organizaciju narodnih sudova.

Ipak, time rad nije bio završen. Iz dopisa koji je Odjeljenje za pravosuđe uputilo Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za Hercegovinu (br. 15/45. od 15. I 1945. godine) vidi se da se tada u Odjeljenju već radilo na izradi projekta novog privremenog krivičnog zakonika, tako da je polovinom februara 1945. godine dostavljen Zakonodavnom odboru Nacrt privremenog krivičnog zakonika o zločinima i prestupima Federalne Bosne i Hercegovine i Nacrt privremenog zakona o sudskom krivičnom postupku za Federalnu Bosnu i Hercegovinu. (Odjeljenje za pravosuđe broj 34/45 od 13. II 1945. godine).

Nacrt privremenog krivičnog zakonika sadržavao je ukupno 39 članova. U preambuli se kaže da se izdaje na osnovu Odluke o konstituisanju ZAVNOBiH-a u najviše zakonodavno i izvršno predstavničko tijelo Federalne Bosne i Hercegovine od 1. VII 1944. godine, a u cilju jednoobraznog postupanja sudova na području Bosne i Hercegovine.

Opći dio (članovi 1—25) sadrži, uglavnom, prilično sažetu materiju ranijeg zakonika s time da se kao vrste kazne predviđaju i prisilni rad sa lišenjem slobode i bez lišenja slobode.

U posebnom dijelu (članovi 26. do 39.) poslije pobrojanih vrsta krivičnih dijela u zaključnom članu pod naslovom »Krivična djela ovdje nespomenuta« daje se mogućnost sudu da — ako pred sud dođe krivično djelo koje u ovom zakonu nije navedeno — da ga svrsta pod onu vrstu krivičnih dijela kojoj je to djelo prema svim njegovim oznakama najbližije, pa da prema tome i kaznu odmjeri.

Nacrt privremenog zakona o sudskom krivičnom postupku ima ukupno 24 člana i sadrži najnužnije propise za postupak narodnih sudova u krivičnim predmetima.

Predložene zakonske nacрте Predsjedništvo ZAVNOBiH-a nije dospjelo da razmatra, ali uskoro u oslobođenoj domovini ta materija je rješavana saveznim propisima, tako je, na primjer, Predsjedništvo AVNOJ-a već 5. jula 1945. godine donijelo Zakon o vrstama kazni.

Međutim, iako Predsjedništvo ZAVNOBiH-a nije bilo formalno usvojilo akte za rad sudova u krivičnim stvarima, odjeljenje za pravosuđe je u pojedinim slučajevima davalo instrukcije narodnim sudovima kako da postupe. Tako se sreskom narodnom sudu u Prijedoru 8. XII 1944. godine daje uputa da mjesto kazne zatvora, odnosno robije izriče kaznu prisilnog rada bez lišenja slobode ili sa lišenjem slobode tako da prvu kaznu osuđenici izdržavaju kod općinskih narodnih odbora, a onu sa lišenjem slobode kod sreskog narodnooslobodilačkog odbora s time da se osuđenici upotrijebe za korisne radove. — Na upit Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Hercegovinu u pogledu stvarne nadležnosti, Odjeljenje (br. 15/45. od 15. I 1945. godine) daje odgovor da su općinski narodni sudovi u krivičnim stvarima stvarno nadležni za prestupe lake tjelesne povrede (§ 181. bivšeg kaznenog zakona), te za sve prestupe krađe, utaje, pronevjere i **zlobne odštete** tuđih stvari, ukoliko vrijednost ne prelazi 10.000 dinara. Za kriterije lake tjelesne povrede mjerodavno je jedino mišljenje ljekara vještaka, a ne vremensko trajanje liječenja. — Sreski narodni sud u Duvnu (Dopis Odjeljenja za pravosuđe br. 30/45. od 15. II 1945. godine) upozorava se da »do postavljanja javnog tužioca sud može donositi presude u svim krivičnim predmetima koji dođu pred njega i bez prisustva javnog tužioca i njegovog predloga. Obzirom na to da organizacija našeg narodnog sudstva još nije dovršena i da se još uvijek nalazimo u iznimnim ratnim prilikama, narodni sud u svom radu ne treba obraćati pažnju na formalne zapreke, nego je važno da donosi rješenja u duhu pravde kako ju narod osjeća u svim onim stvarima čije rješenje zahtijeva dnevni život. Izbornost sudaca i autoritet narodnog suda je garancija da će presuda biti pravedna«. — Sreskom narodnom sudu u Mrkonjić Gradu je dato uputstvo sa strane Odjeljenja za pravosuđe da kazne može izricati i uslovno prema principu uslovne osude tj. da se počinitelj pokajao za djelo i da je naknadio ili pokušao naknaditi štetu. Veličina novčane kazne treba da odgovara imovnim prilikama osuđenog lica.

Slična uputstva su davana i ostalim sudovima koji su se sa raznim upitima obraćali Odjeljenju.

Odjeljenje za pravosuđe je također upoznavalo sudove sa značajnim odlukama koje je donosilo Predsjedništvo AVNOJ-a. Tako su 7. III 1945. godine odjeljenjima za pravosuđe pri oblasnim odborima, kao i svim tada postojećim sreskim sudovima dostavljeni prepisi sljedećih odluka:

1) Odluka o ustanovljenju i nadležnosti javnog tužioca Demokratske Federativne Jugoslavije od 3. II 1945. godine;

2) Odluka o osnivanju Vrhovnog suda Demokratske Federativne Jugoslavije od 3. II 1945. godine;

3) Odluka o ukidanju i nevažnosti svih pravnih propisa donijetih od strane okupatora i njihovih pomagača za vrijeme okupacije; o važnosti odluka, koje su za to vrijeme donesene; o ukidanju pravnih propisa koji su bili na snazi u času neprijateljske okupacije od 3. II 1945. godine.

Rad na organizovanju narodnih sudova na oslobođenoj teritoriji

Odluka Predsjedništva ZAVNOBiH-a — koja je došla do izražaja u Uputama za organizaciju i rad narodnih sudova od 17. X 1944 — o odvajanju vršenja sudske vlasti od narodnooslobodilačkih odbora stavila je pred Odjeljenje za pravosuđe neposredan zadatak da pristupi osnivanju narodnih sudova na oslobođenoj teritoriji. Glavni dio posla je obavljen na prostranoj teritoriji koju je u to vrijeme obuhvatao Oblasni narodnooslobodilački odbor za Bosansku krajinu. To je razumljivo s obzirom na to da je sjedište ZAVNOBiH-a bilo u Jajcu, te je postojala mogućnost neposredne i stalne veze kako sa Oblasnim odborom, tako i sa ostalim narodnooslobodilačkim odborima Bosanske krajine. Osim toga, na ovom području se u to vrijeme nalazio veći broj pravnika, te se pri svakom sudu mogao postaviti za sekretara iskusan stručnjak, tako da su sudovi mogli bez nekih teškoća početi sa djelovanjem.

Koncem oktobra 1944. godine otišao sam u Sanski Most, u kojem je u to vrijeme bilo sjedište Oblasnog odbora za Bosansku krajinu. Tom prilikom je formirano Odjeljenje za pravosuđe pri Oblasnom odboru i zaključeno da se odmah pristupi organizovanju sreskih sudova u svim oslobođenim srezovima. U isto vrijeme sam održao i sastanak sa grupom pravnika koji su nešto ranije iz Banja Luke došli na oslobođenu teritoriju i od kojih je većina bila raspoređena za sekretare budućih sudova.

Poslije raspisa Oblasnog odbora za Bosansku krajinu upućenog sreskim narodnooslobodilačkim odborima, u kojemu se traži da sazovu svoje plenuma i izvrše izbor narodnih sudova, vrlo brzo dolazi do formiranja većeg broja sreskih narodnih sudova. Tako su već početkom novembra 1944. godine počeli sa radom sreski narodni sudovi u Jajcu i Sanskom Mostu.

Iz izvještaja Povjereništvu za sudstvo NKOJ — Odjeljenje za pravosuđe br. 22/44. od 16. I 1945. vidi se da je početkom 1945. godine na teritoriji Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Bosansku krajinu već djelovalo 11 sreskih narodnih sudova (Prijedor, Sanski Most, Drvar, Mrkonjić Grad, Ključ, Jajce, Bugojno, Livno, Petrovac, Prnjavor i Travnik), a da se pripremalo osnivanje sreskih sudova u Glamoču, Tesliću i Tešnju. U dopisu Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Travnik od 19. II 1945. godine spominje se Sud u Prozoru, a u dopisu Javnog tužioca pri banjalučkom okružnom sudu

od 19. II 1945. godine navode se i sreski narodni sudovi u Cazinu i Kladuši. Početkom aprila 1945. godine radilo se na osnivanju suda u Fojnici.

U naprijed citiranom izvještaju upućenom povjereništvu za pravosuđe NKOJ o početnom djelovanju novoosnovanih narodnih sudova se kaže: »Prema izvještajima pojedinih sreskih sudova vidi se da sada pred sudove dolazi malo krivičnih predmeta, a od privatno-pravnih samo oni čije rješenje zahtijeva dnevni život na primjer priznanje prava vlasništva stoke, tužba radi izdržavanja ispunjenja ugovora, smetanje posjeda i sl. Dobar dio predmeta se rješava nagodbom tako je na primjer Sreski narodni sud u Jajcu u prošloj godini preko polovinu predmeta riješio nagodbom, a od 25 donesenih presuda svega je protiv tri izrečena žalba«.

Djelovanje većeg broja sreskih narodnih sudova vrlo brzo je izazvalo potrebu osnivanja okružnih narodnih sudova. Sreski sud u Jajcu u svom izvještaju o radu u 1944. godini kaže da se predmeti na koje je uložena žalba nalaze kod suda, jer još nije osnovan viši sud. Sreski sud u Prijedoru je dostavio žalbu na presudu Odjeljenju za pravosuđe, pa mu je 8. XII 1944. odgovoreno da spis zadrži i predloži nadležnom okružnom narodnom sudu, kada bude osnovan.

Odjeljenje za pravosuđe je još ranije pisalo oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za Bosansku krajinu — Odjeljenju za pravosuđe (br. 10/44. od 25. XI 1944. godine): »Radom sreskih narodnih sudova pojavljuje se potreba za osnivanje okružnih narodnih sudova kao drugostepene instance. Smatramo da bi za sada na teritoriji Vaše oblasti bila dovoljna dva okružna narodna suda. Dostavite nam vaše mišljenje gdje bi bilo najzgodnije da za sada bude sjedište okružnih sudova«.

Vjerovatno poslije primljenog mišljenja, dostavljen je Predsjedništvu ZAVNOBiH-a predlog za privremeno formiranje dva okružna naroda suda na teritoriji Bosanske krajine. U predlogu se, između ostalog, kaže: »Smatramo da okružne narodne sudove treba birati ne prema današnjoj podjeli na okruge, nego tako da oni obuhvate veći teritorij. Prema mišljenju Odjeljenja za sada bi bilo dovoljno na teritoriji oblasti Bosanske krajine formirati svega dva okružna narodna suda i to banjalučki sa privremenim sjedištem u Sanskom Mostu i travnički sa privremenim sjedištem u Bugojnu. Pod nadležnost banjalučkog okružnog suda za sada bi spadali ovi sreski narodni sudovi: Sanski Most, Petrovac, Prijedor, Drvar, Ključ i Prnjavor, a pod nadležnost travničkog okružnog suda: Travnik, Bugojno, Livno, Jajce i Mrkonjić Grad.« Dalje se u predlogu navodi: »Dok ne bude mogućnosti da se provedu izbori za banjalučki okružni narodni sud putem banjalučke okružne narodnooslobodilačke skupštine, predlažemo da bi se ovlastio Oblasni narodnooslobodilački odbor da izabere potreban broj sudaca za taj sud nastojeći da među njima bude i stručnih lica — pravnika. Time ne bi bio povrijeđen princip izbornosti sudaca pošto je Oblasni narodnooslobodilački odbor državni organ izabran po narodu. Kod travničkog okružnog suda postoji mogućnost da se izbori izvrše prema Uputama tj. plenum okružnog narodnooslobodilačkog odbora Travnik—Jajce izabraće određen broj sudaca za taj sud« (Odjeljenje za pravosuđe br. 19/44. od 10. XII 1944. godine).

Predsjedništvo ZAVNOBiH-a je na sjednici od 30. XII 1944. godine stavilo ovaj predlog na dnevni red. Prilikom davanja obrazloženja, dopunio sam raniji predlog time da pod nadležnost banjalučkog okružnog suda spadaju i sudovi sa područja bihačkog okruga sve dok se ne formira bilački okružni

sud. Predsjedništvo je zaključilo da se formiraju predložena dva okružna narodna suda i stavilo u dužnost Odjeljenju da u sporazumu sa Oblasnim odborom izvrši njihovo formiranje.

Ipak ova dva okružna narodna suda nisu tako brzo počela da djeluju. Istina, Odjeljenje za pravosuđe u svom već citiranom izvještaju Povjereništvu za sudstvo pri NKOJ od 16. I 1945. obavještava da je izvršilo sve pripreme za formiranje dva okružna suda i da je za banjalučki okružni sud odredilo sekretara i javnog tužioca.

Međutim, iz izvještaja javnog tužioca pri banjalučkom okružnom sudu od 19. II 1945, kao i izvještaja sekretara istoga Suda od 26. II 1945. godine vidi se da je privremeno sjedište banjalučkog okružnog suda u Prijedoru, pošto se u Sanskom Mostu nisu mogle pronaći prostorije, kao i da sud još nije otpočeo sa radom pošto, »zbog nekih tehničkih smetnji«, nije izvršen izbor narodnih sudaca.

Izbor sudija za banjalučki okružni sud izvršen je tek 11. marta 1945. godine, kada je u Prijedoru održana okružna narodnooslobodilačka skupština u vezi sa obrazovanjem novog banjalučkog okruga i izborom okružnog narodnooslobodilačkog odbora. Tom prilikom je Skupština izabrala Okružni narodni sud od 8 sudija s time da se djelovanje toga suda proteže na banjalučki i bihački okrug, a sjedište da mu bude u Prijedoru.

I sa formiranjem travničkog okružnog narodnog suda je takođe teško išlo. Odjeljenje za pravosuđe je 4. I 1945. pisalo Okružnom narodnooslobodilačkom odboru Travnik da se što prije sazove plenum i izvrši izbor sudaca okružnog suda. Kako su u to vrijeme oko Travnika nastale žešće borbe, a koncem januara ga je neprijatelj ponovo zauzeo, to je jasno da u takvim uslovima nije došlo ni do izbora okružnog suda. Tek poslije ponovnog oslobođenja Travnika na skupštini koju su sačinjavali plenumi Okružnih NOO tadašnjeg travničkog i livanjskog okruga i mrkonjičkog sreza i na kojoj je izabran narodnooslobodilački odbor za novi travničko-jajački okrug — 16. marta 1945. godine — izabran je i okružni narodni sud i utvrđeno sjedište suda u Bugojnu.

U Hercegovini i istočnoj Bosni nije postignut značajniji uspjeh na organizaciji narodnog sudstva, iako su i kod jednog i drugog oblasnog NO odbora postojala posebna odjeljenja za pravosuđe.

Tako se iz izvještaja Odjeljenja za pravosuđe pri Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za Hercegovinu od 2. XII 1944. godine vidi da je takvo odjeljenje formirano, ali da je uglavnom radilo kao oblasna komisija za ispitivanje zločina okupatora i njegovih pomagača. Preduzete su mjere da bi se angažovao izvjestan broj pravnika, jer — kako se u izvještaju kaže — na oslobođenoj teritoriji nema lica sa pravnom spremom koja bi došla u obzir za sekretare budućih narodnih sudova. Tek po oslobođenju Hercegovine u proljeće 1945. godine dolazi do ubrzanog rada na organizaciji narodnog sudstva. Depešom od 19. IV 1945. godine Oblasni narodnooslobodilački odbor za Hercegovinu — Odjeljenje za pravosuđe obavještava **Povjereništvo za pravosuđe u Sarajevu**, da je formiran Oblasni narodni sud za Hercegovinu u Mostaru, kao i da su osnovani sljedeći sreski narodni sudovi: Mostar, Konjic, Nevesinje, Gacko, Bileća, Trebinje, Stolac, Ljubinje i Ljubuški.

Iz dopisa Sudskog odsjeka pri Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za istočnu Bosnu od 21. XI 1944. godine vidi se da je takav odsjek osnovan u septembru 1944. godine, ali da je i on uglavnom vršio poslove na prikup-

ljanju podataka o zločinima okupatora i njegovih pomagača. U dopisu se kaže: »Istočna Bosna je još uvijek u oštroj oružanoj borbi sa okupatorom i njegovim pomagačima, pa se radi toga ne ukazuje ni naročita potreba za sudovima i sudstvom. Glavno težište poslova naših narodnih vlasti u ovim krajevima još je uvijek skoncentrisano na materijalno pomaganje naše narodnooslobodilačke vojske i dokle god ovakvo stanje traje, odnosno dok se cjelokupno područje Istočne Bosne ne oslobodi, neće se moći organizovati naše sudstvo«.

Odjeljenje za pravosuđe je 27. II 1945. godine (br. 46/45) Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za istočnu Bosnu — Sudski odsjek — ponovno dostavilo Upute za organizaciju i rad narodnih sudova i dalo opširna uputstva naročito o tome kakve ljude treba birati za sudije — »odane narodu, poštene, u koje narod ima puno povjerenje, sa velikim iskustvom i poznavanjem narodnog života, tradicija i pravnih običaja, za koje postoji garancija, da će donositi odluke po najboljem znanju i savjesti imajući uvijek pred očima interese naroda i učvršćenje tekovina naše borbe«. Također je dato mišljenje da je za sada dovoljno da se za čitav teritorij istočne Bosne izabere jedan, i to Tuzlanski okružni sud. Međutim, na ovom području — osim izvjesnih priprema — do konačnog oslobođenja zemlje nije se mogao osnovati nijedan sreski narodni sud.

Tako je na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a 27. IV 1945. godine u Sarajevu u »Izvještaju o radu Predsjedništva ZAVNOBiH-a od Drugog do Trećeg zasjedanja« konstatovano da »na našoj teritoriji mi danas imamo 27 sreskih narodnih sudova, dva okružna suda i jedan oblasni sud.« To su bili narodni sudovi osnovani do tog vremena na području Bosanske krajine i Hercegovine.

Nema podataka o tome da je za čitavo vrijeme dok su bile na snazi Upute za organizaciju i rad narodnih sudova bio osnovan makar jedan općinski narodni sud. Odjeljenje za pravosuđe je odmah po donošenju Uputa dalo instrukcije oblasnim odborima da općinske narodne sudove osnivaju u onim općinama gdje se ukaže potreba za to s time da se privremeno njegova nadležnost može protegnuti i na teritorije više općina. U aktnu Odjeljenja za pravosuđe koji je upućen Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za Bosansku krajinu 25. XI 1944. godine rečeno je: »Tražite od sreskih narodnooslobodilačkih odbora mišljenje gdje smatraju da bi bilo potrebno pristupiti osnivanju općinskih narodnih sudova, te prema tome na temelju dostavljenih vam Uputa nastavite daljnju organizaciju narodnog sudstva«. Međutim, takva potreba se nije javila i na temelju iskustva iz organizacije narodnog sudstva u Bosanskoj krajini Odjeljenje daje uputstvo Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru za istočnu Bosnu da »za sada ne treba pristupati osnivanju općinskih narodnih sudova, jer sreski narodni sud može rješavati i stvari iz nadležnosti općinskog narodnog suda«. (Odjeljenje za pravosuđe br. 46/45. od 27. II 1945. godine).

Ipak, čini se da su na teritoriji Bosne i Hercegovine u toku rata djelovali neki općinski narodni sudovi. Tako dr Čemerlić navodi da su u Cazinskoj krajini (srezovi Cazin i Kladuša) u svim općinama formirani općinski narodni sudovi inicijativom Odjela za pravosuđe pri ZAVNOH-u (dr Hamdija Čemerlić »Razvoj organa pravosuđa u Bosni i Hercegovini u toku NOB«.).

Pripreme za budući zakonodavni rad

Interesantno je, s obzirom na i danas aktuelne rasprave o odnosu saveznog i republičkog zakonodavstva, barem spomenuti napore koji su činjani u Odjeljenju za pravosuđe ZAVNOBiH-a da bi se dalo mišljenje o tome u kojem pravcu treba da se razvija naše zakonodavstvo. Na žalost, nije mnogo materijala sačuvano, ali se sjećam prilično dugih diskusija o tome.

Naime, Povjereništvo za sudstvo NKOJ je koncem novembra 1944. godine zamolilo — s obzirom na potrebu saradnje u svim važnim pitanjima prilikom stvaranja novog zakonodavstva — da mu se odgovori na osnovu stečenih iskustava na neka pitanja.

Tako se tražilo da se dâ mišljenje o tome koje bi zakone iz oblasti pravosuđa trebalo da donese centralno zakonodavno tijelo (AVNOJ), a koje federalno zakonodavno tijelo, — koji od zakona centralno zakonodavno tijelo treba da donese u cjelini, a koje samo u okviru, — da li bi one zakone koje centralno tijelo donosi u cjelini trebalo prethodno iznositi i pred federalno tijelo?

Posebno se tražilo mišljenje o pitanju sticanja jugoslavenskog državljanstva, kao i o zakonu o uređenju sudova, vanparničnom zakonu, te o građanskom zakoniku, i to u odnosu na važne partije nasljednog prava, bračnog i obiteljskog. (Ovdje je zanimljivo spomenuti da je početkom decembra 1944. godine Oblasni narodnooslobodilački odbor za istočnu Bosnu tražio od Predsjedništva ZAVNOBiH-a detaljna uputstva o pitanju rada šerijatskih sudova.)

Poslije duže vremena u Odjeljenju je izrađen nacrt odgovora, kao i poseban referat o tadašnjem stanju bračnog (obiteljskog) i nasljednog prava, kao i o sudovanju o tim stvarima u Bosni i Hercegovini, te je čitav materijal dostavljen 11. februara 1945. godine Zakonodavnom odboru pri Predsjedništvu ZAVNOBiH-a da, s obzirom na važnost predmeta, dâ svoje mišljenje.

Poslije razmatranja u Zakonodavnom odboru odgovor je upućen Povjereništvu za sudstvo NKOJ (br. 24/44. od 25. februara 1945. godine).

Iznijeću samo neke tadašnje stavove.

Što se tiče bračnog, obiteljskog i nasljednog prava, poslije konstatacije da je u Bosni i Hercegovini bračno pravo regulisano vjerskim propisima, a u muslimana djelomično i nasljedno pravo sa izvjesnim zapostavljanjem žene — ističe se da su osnovna načela Deklaracije ZAVNOBiH-a o pravima građana Bosne i Hercegovine prvenstveno mjerodavna za rješavanje postavljenih pitanja. Iako je osnovni princip slobode vjeroispovijesti i ravnopravnosti vjera, te izjednačenosti muškarca i žene zajednički svim federalnim jedinicama, smatra se da bi ovo pitanje trebalo — s obzirom na socijalne i političke razloge i specifičnosti Bosne i Hercegovine — da kod nas reguliše federalno zakonodavno tijelo.

U pitanju državljanstva mišljenje je bilo da ima razloga i za jugoslavensko državljanstvo i za državljanstvo pojedinih federalnih jedinica. Jugoslavensko državljanstvo sticalo bi se automatski sticanjem državljanstva u jednoj federalnoj jedinici, a isto tako i gubilo.

Smatralo se da zakone koje bi donosilo centralno tijelo ne bi trebalo posebno razmatrati u federalnom zakonodavnom tijelu, jer federalne jedinice ne bi mogle biti ovlaštene da ih odbijaju ili mijenjaju. A u onim pravnim oblastima gdje centralno zakonodavno tijelo donosi okvirne zakone, federalne jedinice bi bile dužne pri razradi tih zakona da u potpunosti primjenjuju načela izražena u okvirnim zakonima.

Prilikom konkretnog navođenja koji bi zakoni trebalo da uđu u grupu centralnog zakonodavstva, koji u grupu federalnog zakonodavstva, a koji u grupu okvirnog zakonodavstva, nisu u odgovoru dali i opširniji razlozi za pojedine predloge. Jedino se za Zakon o uređenju sudova i Zakon o sudijama narodnih sudova kaže da treba da ih donese centralno zakonodavno tijelo, jer bi to jačalo pravnu svijest, pomoglo razvoju pravnog života i štitilo i jačalo tekovine narodnooslobodilačke borbe. Naprotiv, za Zakon o vanparničnom postupku — s obzirom na to da, uglavnom, sadrži formalne odredbe u odnosu na bračno i nasljedno pravo — kaže se da bi normalno bilo da ga donese federalno zakonodavno tijelo, tako da bi cjelokupnu tu materiju regulisalo isto zakonodavno tijelo.

Zaključak

U ovom prikazu zadržao sam se, uglavnom, na razmatranju razvoja narodnog sudstva u Bosni i Hercegovini od Drugog do Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a tj. od početka jula 1944. godine do konca aprila 1945. godine. To je onaj period u kome je učinjen napor da se sudstvo odvoji od izvršnih organa vlasti, da postane samostalno, ali da, ipak, ostane u okviru jedinstvene narodne vlasti i da kao takvo bude neposredno povezano sa narodom. U tom su karakteristike novog narodnog sudstva, u tome je još u toku narodnooslobodilačke borbe prekinuta svaka veza sa sudstvom u bivšoj Jugoslaviji. Razumljivo je što se u toku rata narodni sudovi nisu mogli formirati u velikom dijelu Bosne i Hercegovine, razumljivo je što je i tamo gdje su osnovani, njihov rad bio skučen. Ali, značajno je da se — zahvaljujući snazi narodnooslobodilačkog pokreta, zahvaljujući činjenici da je velik dio naše teritorije bio izvan vlasti okupatora, — još u tim ratnim danima uspjelo u tome da se postave novi osnovi narodnog sudstva.

Summary

In this survey the author gives a review of the development of the people's law-courts in Bosnia and Herzegovina between the Second and the Third Sessions of ZAVNOBiH, that is, from the beginning of July 1944 until the end of 1945. This is the period in which law-court duties — which were until that period performed by the peoples' liberation boards on the liberated territory — are being separated from the executive organs of peoples administration, i. e., the period of founding peoples' law-courts as independent organs of legal administration. Immediately after the Second Session of ZAVNOBiH the Department (later: Secretariat) for Legislation within in the Presidency of ZAVNOBiH was set up. This Department prepared the »Instructions for organization and work of the peoples' law-courts« which were approved by the Prsidency of ZAVNOBiH on October 17, 1944. The significance of the »Instructions« consists in the following: a) law-courts are separated from the peoples' liberation boards; law-courts are being organized as special organs within the framework of unified peoples' authorities; b) real foundations are being laid on which peoples' law-courts have to ground their decisions; c) kinds of law-courts are being decided upon; and d) the principles of electibility of law-courts and the responsibility of judges before people are formulated. On the grounds of these »Instructions« county and province peoples' courts were founded throughout the vast liberated territory which was covered by the Province Peoples' Liberation Board for Bosanska Krajina. Peoples' law-coarts dealt with relatively few criminal cases during the war, and of property legal cases only those whose solution was demanded

by everyday life. Most of the cases were solved by agreement between the parties involved. Immediately after the war there were 27 peoples' county courts and 3 province law courts on the territory of Bosnia and Herzegovina. It is understandable that peoples' law-courts could not have been formed in a great part of Bosnia and Herzegovina, but it is significant that — owing to the force of the peoples' liberation movement — even in the days of war it was possible to lay foundations of the new peoples' jurisdiction.